

DATE DOWNLOADED: Tue Nov 15 15:59:34 2022

SOURCE: Content Downloaded from [HeinOnline](#)

Citations:

Bluebook 21st ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions, 2006 Strani PRAVNI ZIVOT 261 (2006).

ALWD 7th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions, 2006 Strani Pravni Zivot 261 (2006).

APA 7th ed.

Mrvic-Petrovic, N. (2006). Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions. Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), 2006, 261-283.

Chicago 17th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions," Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 2006 (2006): 261-283

McGill Guide 9th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions" [2006] 2006 Strani Pravni Zivot 261.

AGLC 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions' [2006] 2006 Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 261

MLA 9th ed.

Mrvic-Petrovic, Natasa. "Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions." Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), 2006, 2006, pp. 261-283. HeinOnline.

OSCOLA 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Perspectives of Implementation of Electronic Supervision within the Framework of Criminal Sanctions' (2006) 2006 Strani Pravni Zivot 261

-- Your use of this HeinOnline PDF indicates your acceptance of HeinOnline's Terms and Conditions of the license agreement available at

<https://heinonline.org/HOL/License>

-- The search text of this PDF is generated from uncorrected OCR text.

-- To obtain permission to use this article beyond the scope of your license, please use:

[Copyright Information](#)

PERSPEKTIVE PRIMENE ELEKTRONSKOG NADZORA U OKVIRU KRIVIČNIH SANKCIJA

Autor analizira strana iskustva u vezi primene elektronskog nazora kao tipične mere tehno-korekcija u sklopu krivičnih sankcija (probacije i kućnog zatvora), počevši od anglo-saksonskih država preko najnovijih primera iz evropsko-kontinentalnih zakonodavstava. Ona konstatuje prednosti i nedostatke primene ovih mera koje, s jedne strane omogućavaju redukciju primene kazne zatvora, a s druge strane, neopravdano proširuje mrežu socijalne kontrole na pripadnike socijalno marginalnih grupa.

ELEKTRONSKI NADZOR KAO DEO TEHNO-KOREKCIJA

Još osamdesetih godina, u okviru tzv. socijalno ekološkog pristupa u Sjedinjenim Američkim Državama, propagirana je primena mera tzv. društvene korekcije i sveobuhvatne kontrole (formalne i neformalne) prema učiniocima krivičnih dela. U sastavu probacije ili tokom uslovnog otpusta, primenjuju se naročite mere, koje se mogu međusobno kombinovati i postupno zamenjivati, sa ciljem boljeg uticanja na učinioca i pojačanog nadzora nad njegovim ponašanjem učinioca dok se nalazi na slobodi. Radilo se o merama pojačanog nadzora (intensive probation, parole supervision), za koje se koristila zajednička, popularna skraćena: ISP (intensive superprobation). Ove mere izvršavaju se u okrilju društvene zajednice i kombinovane su sa pojačanim nadzorom kojim se osigurava da se učinioc tokom svog boravka na slobodi vlada na društveno prihvatljivi način¹. U njihovom sklopu mogle su se odrediti i druge obaveze okrivljenom: naknada štete, obavljanje rada u javnom interesu, prihvatanje zaposlenja ili osposobljavanja za neki posao, obaveza da se podvrgne lečenju od bolesti zavisnosti i slično. Sa razvojem tehnologije komunikacija, nadzor, primenjen u okviru ovih mera, počeo je da se vrši posredstvom računara, računarskih mreža i elektronskih aparata. Time je otvorena „Pandorina kutija” mogućih zloupotreba nove tehnologije koja se koristi u svrhe kažnjavanja.

* Prof.dr Nataša Mrvić-Petrovoić, Pravni fakultet, Univerziteta UNION

1 J. Petersilia, Probation reform, in: J. E. Scott and T. Hirsi (eds.), *Contraversial Issues in Crime and Justice*. 1988, Newbary Park, str. 166-179, A. Schmidt, *An Overview of Intermediate Sanctions in the United States*, in: U. Zvekić (ed.), *Alternatives to Imprisonment in Comparative Perspective*, 1994, Chicago str. 385-359.

Primena novih tehnologija pri kažnjavanju u vidu elektronskog nadzora i praćenja jedan je od najznačajnijih oblika mera tzv. tehnokorekcije². Pored elektronskog nadzora, u mere tehnokorekcije spadaju, sa etičkog i pravnog aspekta, problematična korišćenja farmakoloških preparata i rezultata genetičkih i neurobioloških istraživanja radi sprečavanja potencijalnih rizika od kriminalnog ponašanja pojedinaca. Biomedicinska istraživanja vršena u Sjedinjenim Američkim Državama zapravo su u službi opravdanja „povampirenih” Lomborozovih teorija o urođenom zločincu: zahvaljujući pronalasku lekova koji mogu uticati na neurotransmitere (supstance koje u telu transportuju neuro impulse ka mozgu) i otkriću veza između nivoa serotonina i sklonosti ka agresivnom ponašanju omogućeno je da se tzv. čudesnim lekovima utiče na promenu ponašanja osobe sklone nasilništvu. S druge strane, rezultati biomedicinskih istraživanja neurobioloških procesa koji se odvijaju u mozgu omogućili su da se pri pregledu osobe koriste biološki „markeri” koji utvrđuju njenu sklonost ka nasilnom ponašanju, tako da je na osnovu toga moguće odrediti preventivnu terapiju. Genetska istraživanja u vezi sa DNK otišla su i korak dalje: danas se u Sjedinjenim Američkim Državama istraživanja usmeravaju na identifikaciju genetičkih ili neurobioloških profila kod dece koja će kada odrastu biti sa društvenog aspekta „abnormalni”: nasilnici, kriminalci, a naročito, učinioci seksualnih krivičnih dela³. Ovi podaci ukazuju na zastrašujuće mogućnosti zloupotreba, jer mere tehnokorekcije nekritički proširuju mrežu socijalne kontrole.

Primena mera tehnokorekcije stvarnost je postmodernog društva. Omogućena je ne samo intenzivnim tehnološkim napretkom i razvojem tehnološke infrastrukture, nego i kulturnim preobražajem društva u kome se primena bio-tehnologije ili elektronike više ne smatra neprihvatljivom sa aspekta zaštite ljudskih prava (posebno prava na privatnost) ako može poslužiti smanjenju rizika od kriminaliteta. Zbog toga se danas sve češće govori o kulturi nadzora, kojoj je, saobražena i etika nadzora u javnoj i privatnoj sferi. Promene su omogućene novim izumima: mobilnim telefonima, sve manjim i bržim kamerama, olakšanim povezivanjem elektronskih uređaja, plastičnim kreditnim karticama, programima satelitskog praćenja pokretnih ciljeva (skupocenih automobila ali i ljudi koji nose odgovarajuće uređaje na telu ili imaju čipove impementirane pod kožu), uspostavljanjem baza DNK podataka ili naročitih identifikacionih karata sa bio-metrijskim podacima i slično. Očigledno je da ove izume ljudi prihvataju kao korisne i neophodne, jer zadovoljavaju njihove nove potrebe, između ostalog, u pogledu obezbeđenja lične i imovinske sigurnosti. Ali, podjednako uspešno kao što mogu poslužiti zaštiti građana, ova sredstva mogu dovesti u pitanje njihove slobode i prava. Simbolično rečeno, njihova priroda omogućava ambivalentnu funkciju:

2 Tehnokorekcija (Technocorrections) znači primenu nove tehnologije u cilju smanjenja troškova nadzora nad ponašanjem učinioaca i minimalizacije rizika kriminaliteta po društvo (T. Fabelo, "Technocorrections": The Promises, the Uncertain Threats, Sentencing and Corrections, Issues for the 21st Century, Washington, Department of Justice, may 2000, no. 5, str. 1).

3 T. Fabelo, op. cit., str. 2-3.

s jedne strane kao Anđela zaštitnika, s druge strane kao neke vrste Velikog brata⁴. Odgovor na pitanje na koji način i u kojoj meri bi elektronsko „svevideće oko” moglo biti korisno u borbi protiv kriminaliteta krije se na sledećim stranicama.

RAZVOJ ELEKTRONSKOG NADZORA

U Sjedinjenim Američkim Državama 1983. godine sudija Jack Love iz Albu- kvirka u Novom Meksiku (Albuquerque, New Mexico) izrekao je prvu sankciju elektronskog nadzora prema okrivljenom na jednomesečnu kaznu zatvora, pošto je najpre ustanovljeno da nema ustavnih prepreka, zbog mogućeg ugrožavanja prava građana na privatnost. Pravni osnov je nađen u tome da je sa gledišta prava i sloboda okrivljenog, koji bi inače „sedeo” u zatvoru, povoljnije bilo da bude ograničen u svom pravu na privatnost i na slobodu kretanja time što je nadgledan u vlastitom domu, uz uslov da na to pristaje. Ali, preduzimljivi sudija se i ranije, još od 1977. godine nosio mišlju da, inspirisan filmovima o Spajdermenu, umesto kazne zatvora osuđenom licu odredi obavezu nošenja elektronskog uređaja preko kojeg bi se vršilo nadziranje poštovanja kućnog pritvora. Tek 1983. godine stručnjaku koga je zamolio da osmisli uređaj preko koga bi moglo biti organizovano elektronsko praćenje, pošlo je za rukom da takav uređaj napravi⁵. Na taj način „rođena” je sankcija elektronskog nadzora. Ime sudije Jack-a Love ostalo je zabeleženo u istoriji kažnjavanja, a nekadašnja radionica u kojoj je prvi takav uređaj napravljen, ušla je u sastav preduzeća za proizvodnju električnih uređaja za mužu krava, koje je ubrzo promenilo program proizvodnje i postalo vodeće u proizvodnji uređaja za elektronsko praćenje osuđenih lica.

U vreme kada je počeo da se primenjuje elektronski nadzor otvorile su se debate u vezi sa emprijskim, normativnim i moralnim pretpostavkama primene elektronskog nadzora, što je uključivalo i razmatranje problema zaštite ljudskih prava, tehničke izvodljivosti i naročite svrhe koja se postiže elektronskim nadzorom, ako bi to bila krivična sankcija. Danas se težište diskusija pomera ka pitanjima komercijalizacije, upravljanja rizicima i uključenja privatnih preduzeća u poslove elektronskog nadzora, u okviru perspektiva „nove penologije”.

4 M. Nellis, *The Ethics and Practice of Electronically Monitoring Offenders*, Seminar for the Glasgow School of Social Work 16th February 2006, dostupno na: http://www.gssw.ac.uk/pdf/electronically_monitoring_offenders.pdf str. 4.

5 Inače još 1964. profesor psihologije Ralph K. Schwitzgebel sa svojim saradnicima na Harvard Univerzitetu, napravio je prve prototipove uređaja za elektronski nadzor do 400 metara, ali su oni bili glomazni i nepodesni za masovnu primenu. Njegov brat, Robert Schwitzgebel je 1969. godine ovaj prototip donekle poboljšao koristeći radio-frekvenciju prilikom praćenja kretanja psihijatrijskih bolesnika (R.K. Schwitzgebel, *Issues in the Use of an Electronic Rehabilitation System with Chronic Recidivist*, *Law and Society Review*, 1969, vol. 3, no. 4, pp. 597-611). Prvi pravi program elektronskog nadzora primenjen je odlukom suda u Novom Meksiku (1983/84) pa potom i na Floridi, a zatim je vrlo brzo prihvaćen u preko trideset država Sjedinjenih Američkih Država, kao i u Kanadi (od 1986. godine), Australiji (1987) i Velikoj Britaniji (1989. godine).

Elektronski nadzor trebalo je najpre da omogući kontrolu zabrane izlaska iz kuće. Ubrzo, elektronski nadzor je omogućio praćenje slobodnog kretanja okrivljenog van dometa koji mu je određen (uobičajeno oko 30 do 45 metara u blizini stana). Prema obuhvatnosti i načinu obavljanja kontrole ova mera je podrazumela: redukovan, običan ili pojačan nazor. Kod pojačanog nadzora vrši se svakodnevna kontrola, dok redukovan (minimalni) nadzor obično znači samo sporadične kontakte između osuđenog lica i poverenika probacione službe koji ima obavezu da nadgleda poštovanje mere. Nadzor vrše profesionalni službenici, ali i volonteri, ponekad čak i članovi sredine u kojoj osuđeni živi ili radi⁶. Novina koja je primenjena u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji je da elektronski nadzor prate zaposleni u privatnoj kompaniji čiji se uređaji koriste za izvršenje ove mere.

Danas se izraz elektronski nadzor (tzv. electronic monitoring) koristi kao zajednički za različite sisteme ili delove sistema, kojima se nadzire prisustvo određenog lica i obezbeđuje informacija o njegovom prisustvu ili odsustvu u zatvorenom prostoru ili se prati njegovo kretanje u slobodnom prostoru, uz mogućnost nekih dodatnih provera u cilju identifikacije osobe ili provere poštovanja nametnutih mu obaveza. Nacionalni zakonodavac usvaja odgovarajući program elektronskog nadzora, kome se saobražava nabavka adekvatne elektronske opreme radi nadgledanja optuženih ili osuđenih lica. Sistem funkcioniše preko centra za monitoring koji radi neprestano, pri čemu je dežurni službenik probacije ili drugo zaduženo lice dostupno telefonski ili faksom. Uobičajeno se sistemi elektronskog nadzora razlikuju na: pasivne i aktivne. U skladu sa brzim napretkom telemetrijske tehnologije, elektronski nadzor je iz prvobitnog sistema pasivnog nadgledanja vrlo brzo napredovao ka aktivnom praćenju.

Pasivni sistem nadzora podrazumeva obavezu osuđenog da se redovno sa svog kućnog telefona javlja policiji u određenim intervalima. Sa kasnijim razvojem elektronskog nadzora, ustanovljena je njegova obaveza da odgovara na periodične telefonske pozive, kompjuterski programirane. U skladu sa savremenom tehnologijom, kontrola prisustva učesnika u programu u vlastitom domu olakšana je upotrebom telefona sa video displejem. Ponekad se potrebno da učesnik u programu pošalje svoj snimak pri čemu čini tačno određeni pokret na zahtev onoga ko nadzire primenu mere (na primer, da podigne dva prsta i pošalje takvu sliku). Ako to ne bi učinio, smatra se da je došlo do kršenja obaveza.

Pozivi su obično kratki, traju manje od minute. Ako učesnik ne odgovori na prvi poziv, sistem ga uvek ponovo poziva, pre nego što se upute pozornici ili kontrola da provere razloge kršenja obaveze. Savremena tehnička unapređenja omogućila su da se računar programira tako da sam pripremi izveštaj o rezultatima izvršenih poziva, da može identifikovati glas onoga koji se na pozive javlja, da može istovremeno prikazati i sliku onoga ko se javlja, pa čak i izvršiti proveru njegovog daha na postojanje alkoholnih para (Schmidt 1994a: 364-365, Schmidt: 1986:56).

6 U. Zvekić (ed.), *Alternatives to Imprisonment in Comparative Perspective*, Chicago, 1994, str. 12.

Dodatne provere služe unapređenju pasivnog sistema nadzora. Identifikacijom glasa se proverava da se na telefon javlja upravo osoba koja je pod nadzorom, a ne neko drugi umesto nje. Pri tome je osuđeno lice u obavezi da određenim redom navede svoje lične podatke, a kompjuter upoređuje njegov glas sa ranije snimljenim uzorkom, pohranjenim u bazi podataka. Identifikacija, međutim, može da bude pogrešna i zbog banalnih razloga: ako je osuđenik prehladen ili pospan i slično. Drugi vid pasivnog praćenja uključuje proveru zabrane korišćenja alkohola, tako što se dodatim uređajima ugrađenim u slušalicu telefona u stanu osuđenog, sa koga se on javi istovremeno meri koncentracija alkoholnih para u njegovom dahu. Na primer, u slučaju da je istovremeno mereno prisustvo alkoholnih isparenja u dahu učesnika u programu, i ustanovljeno da je učesnik bio pozitivan na alkohol, proverava se ova informacija drugim pozivom. Tek u slučaju da i ovaj nalaz bude pozitivan, sledi provera u kući osuđenog lica⁷. Zbog toga što mogu postojati brojni trivijalni razlozi zbog kojih učesnik nije uspeo da se javi na vreme, ili nije uspešno identifikovan, pojedini sistemi dozvoljavaju mu da nosi pejdžer koji beleži osam stotina brojeva koje odmah može nazvati da bi se objasnio razloge kršenja obaveze. Pri tome se proverava i broj telefona sa koga se javlja, kao i glas onog koji poziva. Takođe, moguće je takođe da pasivni sistem bude dopunjen time što se traži od učesnika u programu da navede lozinku, ili da otisak prsta, odnosno da omogući identifikaciju putem snimka zenice⁸.

Iako je elektronski nadzor u prvom redu usmeren na nadgledanje ponašanja osuđenog lica koje učestvuje u programu, ipak su ponekad, iz pragmatičnih razloga, iskorišćene mogućnosti slanja govornih poruka. Tako, na primer, službenik probacije preko uređaja može ostaviti poruku osuđenom kako bi mu saopštio datume suđenja, zakazanog testiranja na prisustvo droge ili preneo neka druga važna obaveštenja. Pri tome, zahvaljujući obavezi da se jave, osuđena lica će potvrditi da su primila poruke i obaveštenja koje su im službeno prosleđene.

Pored pasivnog nadzora, koji pretpostavlja „programirano uspostavljanje kontakata”, tako što se putem kompjuterski programiranih telefonskih poziva u različito vreme proverava se prisustvo osuđenog u kući, koristi se i druga vrsta tehnologije kojom se aktivno prati kretanje osuđenog preko odašiljača na njegovom telu koji kontinuirano emituje signale. Najnoviji sistemi su kombinovani, najčešće aktivni, sa ciljem da se omogući „pokretljivo praćenje” i tokom boravka okrivljenog van zatvorenog prostora, ili u određenom radijusu u kome mu je dozvoljeno kretanje. Ova tehnologija na početku je koristila pejdžere, pa je i bila slična tom principu. Dalji napredak u tehnologiji omogućio je primanje poslatih poruka kodiranih u binarnom modelu, a kasnije i korišćenje kompjutera u

7 S. Bergmann, *Training der bürgerlichen Normzustandes Ethnographie zum Project elektronische Fußfessel*, Magisterarbeit für Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie, Universität Frankfurt am Main, 2004, dostupno na www.copyright.com/electronic-minitoring/, str. 4.

8 M. Black, R.G. Smith, *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, Canberra, may 2003, str. 2, dostupno na www.aic.gov.au.

te svrhe. U međuvremenu i sami uređaji, kao i prateća oprema postaju sve manji i pokretniji. Primera radi, početkom osamdesetih godina napravljen je odašiljač veličine kutije za cigarete, a sada se po veličini ne razlikuju od ručnog sportskog sata. Dok učestvuje u programu elektronskog nadzora, učinilac nosi elektronski uređaj, najčešće na ruci, oko članka na nozi ili oko vrata (otuda engleski electronic „tagging”). Svaki učinilac ima svoj specifični kodirani signal, koji uređaj kontinuirano odašilje. Signal prihvata prijemna stanica i prosleđuje centralnom računaru, preko koga se prati izvršenje mere.

Skidanje ili oštećenje uređaja ili njegovo iznošenje van dozvoljenog radijusa kretanja, znači kršenje obaveza u vezi elektronskog nadzora, dovodi do emitovanja alarma i odmah se upućuje policija da uhapsi učesnika u programu, osim ukoliko on odmah ne prijavi opravdani razlog zbog kog je došlo do aktiviranja alarma. Naravno, učesnik u programu dužan je da plati naknadu za oštećeni uređaj.

Da bi pasivno praćenje bilo delotvorno, potrebno je da osuđeno lice aktivno sarađuje sa nadležnom službom u programu. Ovakva njegova uloga uopšte nije neophodna kod sistema aktivnog nadzora. Za razliku od skromnih rezultata aktivnog praćenja na početku primene mere, zahvaljujući uređajima „druge generacije” zasnovanim na sistemu globalnog pozicioniranja (global positioning system – GPS) značajno je povećana efikasnost elektronskog nadzora. Takođe, sa usavršavanjem mobilne telefonije postaje moguć nadzor preko mobilnog telefona snabdevenog naročitim senzorima. Tako se razvija sistem popularno nazvan tzv. electronic „tracking”.

Sistem globalnog pozicioniranja razvija se od 1995. godine, najpre za potrebe odbrane⁹. Potom je iskorišćen u policijske svrhe radi nadgledanja kretanja krađenih skupocenih automobila. Od 2000. godine, ovaj sistem satelitskog nadzora se sve češće primenjuje u okviru elektronskog nadzora, pri čemu je u Sjedinjenim Američkim Državama danas to uobičajeni način praćenja. Globalni sistem pozicioniranja znači da se posredstvom satelita i preko mreža velikih stanica prati mobilna frekvencija uređaja individualnog korisnika koji se nadgleda. Preko satelita se određuje tačna lokacija pokretnog objekta u realnom vremenu, pri čemu objekt može biti nadziran sve vreme tokom dvadesetčetiri sata, što je posebno korisno ukoliko se osuđeni nalazi na probaciji ili uslovnom otpustu. Američka uprava za probaciju i uslovni otpust već više godina finansira projekte kako bi se izradila što jednostavnija elektronska oprema, koja bi mogla biti napravljena u radionici, a odgovarala bi nameni zaštitnog nadzora pri probaciji.

Na evropskom prostoru inovacije su omogućene razvojem Galileo-satelitskog sistema praćenja firme „Tracking” koji takođe omogućava tačnu lokaciju objekta u prostoru. Ali, u skladu sa sve većim zahtevima potencijalnih naručilaca,

9 Tada je američka firma Westinghouse razvila sistem „Watch Patrol” koji se zasniva na nadzoru kretanja pokretnih objekata po radio frekvenciji na području od nekoliko kvadratnih kilometara. Problemi ovih tehnologija praćenja uvek su skopčani sa energetske napajanje i veličinom aparata. Sada se on može nositi u ruksaku i napajati autobaterijom (S. Bergmann, op. cit., str. 3).

u međuvremenu je napravljena i „treća generacija” uređaja koji ne samo da omogućava praćenje kretanja učesnika u programu, nego i direktno reagovanje iz centra u slučaju da nosilac uređaja preduzme neko zabranjeno ponašanje (na primer, primeni nasilje ili pokuša da učini seksualno krivično delo). Tada uređaj koji on nosi služi kao „elektronska batina”: učinilac dobija strujni udar ili se uključuje glavni signal koji ga blokira i slično.¹⁰

Prednosti sistema globalnog pozicioniranja iskorišćene su danas tako da se učesnik u programu ne nadgleda samo dok se kreće u kući ili u dozvoljenom radijusu, nego i u tzv. „vrelim zonama”, u kojima mu je zabranjeno da se kreće (na primer, da prilazi osobi koju je zlostavljao ili detetu). Tako je praćenje dobilo novu funkciju zaštite žrtava nasilja u porodici ili drugih sličnih dela kod kojih je učiniocu odlukom suda zabranjeno da prilazi žrtvi. U ovim slučajevima žrtvi se daje pejdžer ili mobilni telefon sa odgovarajućim uređajem za globalno pozicioniranje. Uređaj registruje okolinu oko žrtvinog stana, školskog objekta i slično. Ukoliko se učinilac nađe u toj zoni, žrtva preko telefona poziva pomoć, čime se aktivira alarm. Štaviše, moguće je da se tom prilikom koristi i minijatura video kamera, kako bi se na taj način obezbedili dokazi o o kretanju osuđenog i postupcima kojima krši nametnute mu zabrane¹¹. Ovo praćenje je skuplje od običnog elektronskog nadzora i iznosi 30 do 40 dolara na dan, kako zbog skuplje opreme tako i zbog obaveze da se svakodnevno vrši nadzor

PRIRODA MERE ELEKTRONSKOG NADZORA, CILJEVI I FAZE PRIMENE

Elektronski nadzor se obično naziva posebnom merom, a ne krivičnom sankcijom, budući da pre pokazuje odlike tehnike disciplinovanja, nego kažnjavanja¹². Naime, elektronski nadzor služi kontroli ponašanja pojedinca, a ne njegovom kažnjavanju. Smatra se da to u pravnom smislu nije sankcija, jer se jedino ograničenje tiče smanjenja kvaliteta života, a ne uskraćivanja ili ograničenja određenih sloboda i prava. Važna osobenost elektronskog nadzora jeste da okrivljeni ili osuđeni dobrovoljno prihvata ovaj način kontrole njegovog ponašanja, te stoga ova mera ima za svrhu da jača samodisciplinu i odgovoran odnos prema vlastitim obavezama i društvu. Punitivni aspekt elektronskog nadzora je uzgredan i vezan za pristanak na pokoravanje uslovima rigorozne društvene kontrole, jer je, zahvaljujući upotrebi elektronskih uređaja lakše dokazati i najmanje kršenje obaveze.¹³

10 S. Bergmann, op. cit., str. 3-4.

11 Keeping Track of Electronic Monitoring, National Law Enforcement and Corrections Technology Center, National Institut of Justice, Bulletin, October 1999, str. 5, dostupno na <http://www.nlectc.org/pdf/elec/Elec-Monit.pdf>.

12 Za razliku od kazne čija je svrha samo delimično specijalna prevencija, tehnike disciplinovanja imaju nesumnjivi popravni efekat, ali se on svodi na mehaničku dresuru.

13 S. Bergmann, op. cit., str. 7-8, R.K. Gable, R.S. Gable, Electronic Monitoring: Positive Intervention Strategies, Federal Probation, June 2005, vol. 69, no 1, str. 1.

Zahvaljujući punitivnom dejstvu ova sankcija, kao i svaka kazna može da odvraća učinioca od daljeg vršenja krivičnih dela. Jer, programi elektronskog nadzora upravo su i osmišljeni tako da se postignu ciljevi specijalne prevencije, a od kazni i drugih krivičnih sankcija se razlikuju samo po specifičnostima koje se tiču upotrebe tehničkih uređaja i potrebe da probacioni službenici prosuđuju o uspešnoj primeni mere¹⁴.

Pored toga, u savremenim uslovima elektronski nadzor nikada se ne svodi samo na nadgledanje ponašanja učesnika u programu, nego je uvek povezan sa dodatnim obavezama koje mu se nameću kako bi se potpuniije ostvarila svrha specijalne prevencije.

Upravo zbog toga, elektronski nadzor ne samo da može biti određen kao dopunska mera uz neku drugu sankciju (na primer, rad u javnom interesu, probaciju, uslovnu osudu) ili uz uslovni otpust ili kućni pritvor, nego može biti samostalna sankcija kojom se, pod određenim uslovima, zamenjuje kratkotrajni zatvor, na primer, u Engleskoj i Velsu, Švedskoj, Holandiji.

Elektronski nadzor se može primeniti u različitim fazama postupanja prema osumnjičenom, odnosno okrivljenom ili osuđenom licu. Tako je moguće da bude primenjen:

- tokom istrage ili suđenja (kao zamena za meru pritvora ili jemstva, pri čemu se uobičajeno primenjuje u vidu tzv. pasivnog sistema i uz saglasnost samog okrivljenog, na primer, u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji, Kanadi, načešće u vidu kućnog pritvora),

- kao deo kažnjavanja: umesto kazne zatvora ili probacije, kao tzv. direktna alternativa zatvoru (u Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji) ili u okviru tzv. sankcija koje se izriču u lokalnoj zajednici (uslovne osude, rada u javnom interesu, kao što pokazuju primeri iz Velike Britanije, Holandije, Francuske i slično).

- kao modifikacija kazne zatvora ili u post-penalnom periodu (u okviru pre vremena uslovnog otpusta, uslovnog otpusta, uslovnog pomilovanja, najčešće uz kućni pritvor, recimo u Novom Zelandu, Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji i Francuskoj, Holandiji, Švedskoj¹⁵).

S obzirom na različite faze u kojima se primenjuje elektronski nadzor, od čega zavisi i šta se nadzorom želi postići, uobičajeno se razlikuju dva načina primene: koje možemo nazvati prethodnim i naknadnim. Prva vrsta programa (tzv. front door) znači da se elektronski nadzor primenjuje tokom istrage kao alternativa pritvoru ili drugim merama za obezbeđenje prisustva okrivljenog tokom suđenja (na primer, jemstvu) ili kao zamena, uz kućni pritvor, za kaznu zatvora

14 R.K. Gable, R.S.Gable, op. cit., str. 3.

15 M. Black, R.G. Smith, op. cit., str. 3-4, H.J. Albrecht, *Electronic Monitoring in Europe: A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring*, Max-Planck Internationales Strafrecht, Online publ., 2005-07, 17 str.3-5, dostupno na <http://www.iuscrim.mpg.de/forsch/onlinepub/albrecht>.

ili u okviru probacije. Drugi programi (back door) usmereni su na korišćenje elektronskog nadzora posle izdržane kazne zatvora, tokom uslovnog otpusta. U ovom drugom slučaju, elektronski nadzor se koristi kao brzi i jednostavan način provere ponašanja osuđenog koji je uslovno pušten iz zatvorske ustanove.

ISKUSTVA SA PRIMENOM ELEKTRONSKOG NADZORA

Programi elektronskog nadzora prihvaćeni su u trideset i dve države Sjedinjenih Američkih Država. Od ukupnog broja izrečenih mera elektronskog nadzora čak 50% odnosi se na Floridu i Mičigen, gde postoje sistemi pokretnog satelitskog praćenja. Slične mere primenjuju se i od kraja osamdesetih u drugim državama anglofonskog područja: Australiji, Velikoj Britaniji, Kanadi. Uvedene su takođe i u Izraelu i u zapadno evropskim državama.

U Sjedinjenim Američkim Državama prema izveštaju Biroa za pravosudnu statistiku devedesetih godina je bilo u primeni oko 400 programa elektronskog nadzora u koje je bilo uključeno 12 000 učinilaca. Posle donošenja novog saveznog krivičnog zakonodavstva 1994. prošireni su osnovi za primenu mere, tako da od januara 1998. godine postoji oko 1500 programa, koji se primenjuju prema 95000 lica. Tu su uključeni pojedinci prema kojima se vodi krivični postupak, prema kojima je određen kućni pritvor, određena probacija, ili su na uslovnom otpustu. Takođe, ovde spadaju i kažnjeni maloletnici¹⁶. Prema podacima iz 2005., oko 20% nadzora u Sjedinjenim Američkim Državama uključuje primenu elektronskih uređaja, a opremu obezbeđuje oko 20 privatnih kompanija. Takođe i u Engleskoj i Velsu, oko 20% od 50000 učinilaca koji su bili pod nadzorom u 2004. godini su elektronski nadzirani, dok je u Švedskoj oko 25% od 15000 osuđenih u 1998. osuđenih bilo od elektronskim nadzorom¹⁷.

Mere nadzora se primenjuju samo prema onima koji imaju redovan posao, stan i telefon. To znači da se radi o već socijalno dobro integrisanim osobama, koji imaju jaku porodičnu podršku, ili prema pojedincima koji su zaposleni ili pohađaju školu i mogu da plate za uključjenje u programe. Čak i kada se o drugim pitanjima upotrebe elektronskog nadzora ne slažu, stručnjaci su saglasni da nadzor može biti upotrebljen samo prema naročitoj kategoriji delinkvenata¹⁸.

Američka istraživanja pokazuju da su u 87% slučajeva praćena lica muškarci, a 13% žene, starosti između 10 i 79 godina, pretežno (u 55% slučajeva) starosti

16 Keeping Track of Electronic Monitoring, str. 2.

17 R.K. Gable and R.S. Gable, op. cit., str. 2.

18 Tako su istraživanja Rite Haverkamp izvršena od 1997-2001. u Švedskoj i Donjoj Saksoniji (Nemačka) pokazala ujednačeno opredeljenje profesionalaca iz obe države da se ova mera određuje prema tzv. primarnim delinkventima, koji nisu nasilni, porodičnim i koji žive u stabilnim socijalnim prilikama, pri čemu su razlike postojale u pogledu vrsta krivičnih dela za koje bi ih odredili (Haverkamp, R., Attitudes towards Electronic Monitoring in Sweden and Lower Saxony – Germany, Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg, 2004).

ispod 30 godina. Programi mogu da traju najkraće 14 dana a najduže do jedne godine. Elektronskom nadzoru podležu učinioци krivičnih dela bez elemenata nasilja (uobičajeno zbog vožnje u pijanom stanju, izvršenja imovinskih krivičnih dela (krađe, provalne krađe) ili krivičnih dela posedovanja droge), za koja bi se inače odredila probacija. Kao mera koja se po težini nalazi između zatvora i probacije, elektronski zatvor se primenjuje pri puštanju iz pritvora uz jemstvo, pretežno kao alternativa probaciji, a ređe kao zamena za kratkotrajnu kaznu zatvora¹⁹.

U Kanadi je program elektronskog nadzora primenjen od 1987. godine. Pilot istraživanja potvrdila su prednosti elektronskog nadzora, posebno pogodnog za primenu u okviru sistema „kuća na pola puta“, tako da je oko 94% učinilaca koji su bili podvrgnuti nadzoru uspešno okončali ovaj nadzor bez kršenja. S obzirom na ostvarene uspehe savezna vlada je odlučila da proširi uslove za elektronski nadzor.

Za razliku od Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, u kontinentalnim evropskim zemljama se elektronski nadzor ne izriče tako masovno. Evropska istraživanja, do sada vršena u Francuskoj, Holandiji, Engleskoj i Velsu, pokrajini Hese u Nemačkoj, kao i Švedskoj, pokazuju da se većinom elektronski nadzor koristi za krivična dela u vezi sa zloupotrebom droga, vožnjom u pijanom stanju i imovinskim kriminalitetom. Prosečno trajanje mere je najkraće u Švedskoj (1,3 meseca), dok je u ostalim državama od tri do pet meseci. Dosadašnji rezultati ukazuju na veliku uspešnost primene mere: u Engleskoj i Velsu, u kojoj se i najmasovnije primenjuje, elektronski nadzor je uspešno okončan u 82% slučajeva, dok je u drugim državama delotvornost još izraženija i raste do 95%. I smanjene stope recidivizma ukazuju na uspešnost primene elektronskog nadzora. Čak 90% učinilaca prema kojima se primenjuje elektronski nadzor su muškarci i to punoletni, sem u Velikoj Britaniji i Velsu gde se mera, za razliku od drugih evropskih zakonodavstava, određuje u značajnom broju i prema maloletnicima²⁰.

Sa izuzetkom Velike Britanije u kojoj postoji nešto duža tradicija u primeni elektronskog nadzora, u evropskim državama zapadne Evrope elektronski nadzor počinje da se uvodi tek krajem devedesetih godina²¹. Ovaj proces umnogome je olakšao razvoj odgovarajuće infrastrukture, uvođenje digitalne tehnologije i razvoj telekomunikacija. Među prvim evropskim državama u kojima je još sredinom devedesetih godina eksperimentisano sa elektronskim nadzorom bile su Švedska i Holandija. Elektronski nadzor je korišćen prema osuđenem licima koja su ranije puštana na uslovni otpust. Portugalija, Francuska, Belgija i Italija su oko 2000. godine takođe uvele elektronski nadzor, dok je Švajcarska tek 2005. godine uvela nacionalni program elektronskog nadzora, iako je u kantonu Bazel još od 1999. godine

19 M. Nellis, *The Electronic monitoring of Offenders in England and Wales: Recent Developments and Future Prospects*, *The British Journal of Criminology*, 1991, vol. 31, no. 2, str. 167-168.

20 H.J. Albrecht, op. cit., str. 14-16.

21 Podaci o primeni elektronskog nadzora u državama Evrope navedeni su prema: *Electronic monitoring in Europe: Update, Reports*, CEP, http://www.cep-probation.org/reports/electronic_monitoring_in_europe_update.html. od 28. 02 2006, H.J. Albrecht, op. cit., M. Nellis, M., *The Ethics...*, S. Bergmann, op. cit.

primenjen ekperimentalno sličan program. Danska je stvorila uslove za primenu elektronskog nadzora odlukom skupštine u julu 2005. U Španiji se trenutno primenjuje lokalni eksperiment u pokrajini Kataloniji. U Nemačkoj je još 2000. godine uspešno završen pilot projekat primene elektronskog nadzora u Heseu. Za razliku od zapadne Evrope, nove države članice Evropske unije, zemlje centralne i istočne Evrope, zaostaju u pogledu uvođenja mera elektronskog nadzora iako je ovu meru Evropska komisija preporučila kao deo standarda Evropske unije, a Savet Evrope kao pogodnu alternativu kaznama zatvora, koja može doprineti smanjenju troškova izvršenja i rešavanju problema prenaseljenosti evropskih zatvora²².

U Engleskoj i Velsu elektronski nadzor uveden je Criminal Justice Act-om iz 1991. posle serije prethodnih eksperimenata. Najpre je mere elektronskog nadzora primenjivana u okviru kućnog pritvora kao zamene za pritvor, a potom je primena mere proširena i na slučajeve ranijeg uslovnog otpusta ukoliko je prema učiniocu izrečena kazna zatvora trajanja do četiri godine. Elektronski nadzor je često sastavni deo sankcija koje se izvršavaju u lokalnoj zajednici, u cilju bolje individualizacije sankcija, naročito ako je potrebno iskombinovati potrebe učinio-ca, žrtve i društva. Prema podacima CEP organizacije iz 2003. godine preko 4400 učinilaca krivičnih dela dnevno u Velikoj Britaniji je podvrgnuto elektronskom nadzoru bilo na osnovu odredbi o elektronskom praćenju ili odredbi o kućnom pritvoru, što čini ukupno blizu 70 000 lica. Među njima su najbrojniji maloletni učinio-ci krivičnih dela, prema kojima se nadzor koristi uz vaspitne mere, kratkotrajni zatvor ili u fazi uslovnog otpusta, povezano sa obavezama da ne napuštanja kuće tokom određenog perioda i da se osposobe za određeni posao.

Kao i u Engleskoj i Velsu i u Škotskoj na osnovu sec. 5 Crime and Punishment (Scotland) Act iz 1997. godine moguće je da sud odredi primenu elektronskog nadzora. Elektronski nadzor sprovodi se radi nadgledanja obaveze boravka u određenom mestu maksimalno 12 sati po danu, najduže 12 meseci i ili na specifičnom mestu ili mestima i duže od 12 meseci. Između 2002. i 2005. godine u Škotskoj je primenjeno 2600 ovakvih mera zabrane napuštanja odredišta, a naročito povećanje (čak za 65% više u odnosu na prethodnu godinu) zabeleženo je 2005. godine. Uobičajeno se ove mere primenjuju u trajanju od 3 do 6 meseci, prema učiniocima starim između 16 i 25. godina. Elektronski nadzor se najčešće određuje uz probaciju, pri čemu kršenje probacije ne mora automatski da dovede do opoziva probacije i obrnuto²³.

Druga evropska država u kojoj je bio uveden elektronski nadzor je Švedska. U njoj se ova mera primenjuje od 1994. i to kao zamena za kaznu kratkotrajnog zatvora. Od 1994. godine više od 17 000 zatvorskih osuda zamenjeno je intenzivnim

22 Commission of the European Communities: Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union. Brussels, 30. april 2004 godine, COM(2004)334 final. P. 74, and Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Council of Europe on the Situation of European prisons and pre-trial detention centres. Doc. 10097, 19. February 2004.

23 H.J. Albrecht, op. cit., str. 5, M. Nellis, The Ethics..., str. 2.

elektronskim nadzorom, naročito od 1997. godine kada je elektronskim nadzorom masovno zamenjivana tromesečna kaznu zatvora za delikte učinjene u pijanom stanju. Jedan od uslova za određivanje elektronskog nadzora je da se okrivljeni saglasi sa učešćem u programu, prihvati da plati troškove programa i pristane da se, uvek kada to probacioni službenik, podvrgne testiranju na prisustvo psihotropnih supstanci ili alkohola. Praktični rezultat tog postupka bilo je zatvaranje desetak malih zatvorskih institucija (sa ukupno oko 400 mesta za osuđenike), tako da se smatra da je država na taj način uštedela 90 miliona švedskih kruna. Mera elektronskog nadzora kombinuje se i sa radom u javnom interesu ili sa drugim alternativama kazni zatvora. Pored toga, primenjuje se i novi program prema osuđenima puštenim na uslovni otpust. Radi se o licima koja su osuđena na kaznu zatvora i izdržali su najmanje tri godine, a puštaju se na uslovni otpust poslednjih četiri meseca pre isteka kazne.

Od 2000. godine elektronski nadzor se primenjuje u celoj Holandiji, kao program koji vodi probaciona služba, kako u toku krivičnog postupka, tako i po puštanju osuđenog lica na uslovni otpust. S obzirom na to, elektronski nadzor se često kombinuje sa drugim obavezama (na primer, poštovanja utvrđenog nedeljnog plana) ili sankcijama koje se izvršavaju u okviru zajednice, kao što su rad u javnom interesu, uslovna osuda i slično. Takođe, elektronski nadziran kućni pritvor može biti određen kao samostalna sankcija umesto kazne zatvora do 6 meseci. U ovom slučaju, potrebno je da postoji saglasnost osuđenog, ali i odraslih članova domaćinstva u pogledu primene elektronskog nadzora. Kao modifikacija izvršenja kazne zatvora može biti uveden posle polovine izdržane kazne zatvora (ali minimalno posle godinu dana); uz pristanak osuđenog da prihvati ovakvu meru. Ovde je elektronski nadzor deo korekcionog programa koji nadgleda zatvorska administracija i može da traje od šest nedelja do jedne godine. Na taj način, elektronski nadzor u suštini postaje alternativa izvršenju kratkotrajnog zatvora u ustanovi sa minimalnim obezbeđenjem. U okviru elektronski nadgledanog boravka na slobodi osuđeno lice ima obavezu da sudeluje u merama rehabilitacije minimalno dvadesetšest časova nedeljno.

U prvom holandskom pilot istraživanju za osamnaest meseci 279 lica je nosilo elektronski uređaj, a sada se dnevno izvršava oko 200 elektronskih nadzora. Istraživanja su u međuvremenu ukazala su na prednosti i nedostatke elektronskog nadzora. Najvažnije prednosti jesu što okrivljeno lice zadržava posao i može nesmetano da obavlja radne aktivnosti tokom predviđenog radnog vremena. Takođe, ono ima stalan raspored dnevnih aktivnosti što pomaže u procesu rehabilitacije. Međutim, stalni boravak u kući tokom određenog vremena, naročito uveče i vikendom, može dovesti do napete atmosfere i češćih sukoba među članovima porodice.

Slično kao u Holandiji, i u Belgiji, u okviru ranog uslovnog otpusta primenjuje se elektronski nadzor. Do sada je određen prema 1200 osuđenih lica (dnevno oko 200, a godišnje do 600 nadzora), pri čemu je za praćenje mere zadužena služba socijalnog staranja.

Ekperimentalna proveru elektronskog nadzora preduzeli su i u Španiji (Katalonija) tokom 2002. Prihvaćen je sistem primene elektronskog nadzora tokom uslovnog otpusta. Ambicije su da se elektronskim nadzorom obezbedi 3000 pre-ranih uslovnih otpusta godišnje (na dnevnom nivou 160, a godišnje do 500).

Švajcarski organi takođe na istom modelu, po ugledu na Švedsku, primenjuju elektronski nadzor kao zamenu kazne zatvora kratkog trajanja, pri čemu program nadzire zatvorska uprava. U šest švajcarskih kantona primenjeni su pilot projekti koji su okončani 2002. godine. U pojedinim kantonima nadzor kombinuje sa radom u javnom interesu. Trebalo je da oni budu nastavljani kroz sudsku praksu i evaluirani na nacionalnom nivou 2004. godine kako bi u tom smislu bilo izmenjeno i nacionalno zakonodavstvo. Preko 600 učinilaca se nadgleda, a uspešnost se procenjuje na 93%.

Elektronski nadzor u Francuskoj primenjuje se na osnovu odredbi posebnog Akta od 19. decembra 1997. godine i čl. 723-7 Zakona o krivičnoj proceduri. Model elektronskog nadzora primenjen u Francuskoj usmeren je na zamenu zatvora ili na odlaganje njegovog izvršenja. Ova mera može biti određena prema licima osuđenim na kaznu zatvora do jedne godine ili prema osuđenicima koji su izdržali pretežni deo kazne zatvora, te im preostaje do jedne godine do kraja izdržavanja. Po osnovu čl. 62. Akta od 15. juna 2000. godine moguće je da elektronski nadzor bude, shodno uslovima iz člana 723-7 ZKP, primenjen i kao alternativa pritvoru tokom istražnog postuka. Osim mogućnosti da sud odredi primenu elektronskog nadzora, na osnovu zahteva osuđenog lica ili javnog tužioca, za određivanje mere nadležan je i sudija za izvršenje, ako se radi o zameni kazne zatvora tokom postupka izvršenja. U tom slučaju elektronski nadzor ne može da traje duže od četiri meseca i može se tražiti od okrivljenog da učestvuje u merama rehabilitacije²⁴.

Prema izveštaju CEP-a u Francuskoj se primenjuje devet lokalnih pilot projekata. Ipak, izricanje elektronskog nadzora je nešto sporije od očekivanog: dnevno se primenjuje oko 100 nadzora. Relativni neuspeh vezuje se za okolnost da se elektronski nadzor primenjuje kao zamena za bezuslovan zatvor, ali ne može da zameni uslovnu osudu, te se zbog toga ocenjuje da je elektronski nadzor pod ovim uslovima više virtuelna nego što je stvarna alternativa, a naročito kada bi trebalo da posluži zamenu mere pritvora²⁵.

Kao većina programa elektronskog nadzora u Evropi, tako je i pilot projekat koji je 2003. godine primenjen u okruzima Darmstadt i Wiesbaden u Hesenu (Nemačka) zasnovan je na tzv. aktivnom sistemu praćenja preko odašiljač smeštenog na telu učesnika u programu koji emituje stalni signal. Uređaj se može nalaziti u stanu ili priključen za telefon uz kompjuter. Ukoliko se izgubi signal, kompjuter emituje alarm koji sugerise prekršaj elektronskog nadzora. Nosilac uređaja je istovremeno na programiranom kućnom pritvoru, u smislu da se u određeno vreme, najčešće od večeri do jutra drugog dana mora nalaziti u kući. Elektronski nadzor pri kućnom

24 P.V. Tournier, op. cit., str. 4-5.

25 P.V. Tournier, op. cit. str. 5.

prитvoru regulisan je paragrafom 10a Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Pored toga, elektronski nadzor se može primeniti i na osnovu pravosnažne presude na mere koje uključuju nadzor, prilikom puštanja na raniji uslovni otpusta ili u okviru uslovnog pomilovanja. Takođe, postoji mogućnost da zameni pritvor.

Elektronski nadzor koji se primenjuje u okviru uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kojim je ekperimentisano u Hesenu, smatra se merom „poslednje šanse” u okviru mera primenjenih u lokalnoj zajednici. Ali, ova opcija primene elektronskog nadzora nije masovna. Zbog toga se očekivalo da na saveznom nivou budu primenjeni programi elektronskog nadzora tokom uslovnog otpusta. Ali postojeće ustavne odredbe koje uređuju raspodelu nadležnosti između savezne i država članica onemogućavaju reformisanje sistema krivičnih sankcija u cilju uvođenja elektronskog nadzora, te se većinom ova mera primenjuje kao zamenjena dana novčane kazne i zatvora u srednjem trajanju ili uslovne osude.

Postoje i primeri iz drugih evropskih država koji ukazuju na rastuću primenu elektronskog nadzora: u Italiji elektronski nadzor primenjuje policija, dok u Portugaliji služi isključivo kao alternativa pritvaranju i izriče je sud.

KUĆNI PRITVOR KAO NAJSTROŽIJA VRSTA ELEKTRONSKOG NADZORA

Kućni pritvor (home detention, home confinement, house arrest, incarceration at home, domicil restriction) je mera čija se primena poslednjih godina proširuje, zahvaljujući, između ostalog, mogućnosti nadzora uz pomoć novih tehnologija. Različiti izrazi koji se koriste da označe kućni pritvor (ili možda tačnije kućni zatvor) ukazuju kako na razlike u sadržini (trajanje, način vršenja elektronskog nadzora) tako i na različitu funkciju koju ostvaruje ova mera: kao zamena za pritvor, dopunska mera koja se određuje prilikom osude na probaciju, poseban nadzor za osuđene koji moraju da izdržavaju deo ili ostatak kazne zatvora u kućnim uslovima, ili kao dopunska mera uz uslovni otpust sa izdržavanja kazne zatvora²⁶. Otuda ovo nije samo mera kojom se zamenjuje kratkotrajna kazna zatvora, nego može biti shvaćena kao naročita sankcija ili način izdržavanja preostale kazne lišenja slobode.

Okolnosti pod kojima se određuje kućni pritvor ili zatvor redovno su vezane za lična svojstva učinioca krivičnog dela i težinu izvršenog krivičnog dela). Mera kućnog pritvora primenjuje se prema učiniocima lakših krivičnih dela (koja se ne odlikuju elementima nasilja) i za prekršaje, naročito za vožnju automobila pod uticajem alkohola. Smatraju se naročito pogodnim za posebne kategorije osuđenih lica (ona lica koja po prvi put vrše krivična dela, stare, hronično bolesne, invalide, bolesne od „side” ili drugih zaraznih bolesti, duševno poremećene, trudnice ili majke sa malom decom) koju treba otpustiti sa izdržavanja kazne zatvora zbog njihovog posebnog zdravstvenog stanja ili rizika da zaraze druge²⁷.

26 R.A. Ball, J.R. Lilly, A Theoretical Examination of Home Incarceration, Federal Probation, 1986, vol. 50, no. 1, str. 17.

27 R.A. Ball, J.R. Lilly, op. cit., str. 19.

Kućni pritvor predviđen je kao posebna sankcija u krivičnim zakonima Španije i Argentine. Takođe se primenjuje i u Švajcarskoj, kao i u Turskoj, na osnovu odredbi Krivičnog zakonika, ukoliko se radi o bolesnim osuđenim licima, narkomanima ili licima starijim od 65 godina. Istu funkciju ostvaruje i tzv. „arrêts de fin de semaine” uveden u Belgiji 15. 2. 1963. godine kojim se predviđa zatvaranje maksimalnog trajanja do dva meseca²⁸.

U Italiji je kućni pritvor uveden Zakonom br. 532 od 12. 8. 1982. godine. Novim propisima o izvršenju alternativnih sankcija donetim 1986. godine predviđeno je da kućni pritvor (*Detenzione domiciliare*) zameni kaznu zatvora do dve godine ili uslovni otpust istog trajanja, ukoliko optuženom nije bila izrečena mera nadzora od organa socijalnog staranja. Namenjen je posebnim kategorijama osuđenih lica (trudnicama, ženama i majkama sa decom do tri godine, licima koja su teškog zdravstvenog stanja tako da im treba stalni kontakt sa lokalnim zdravstvenim osobljem, kao i starijima od 65 godina i mlađim od 21 godine). Izdržava se u sopstvenom domu. Ne može se izreći okrivljenom čije je krivično delo rezultat slobodnog kriminalnog izbora (zločinačke volje), niti kada je izvršeno u okviru organizovane kriminalne aktivnosti²⁹. Sličnu meru poznaje i turski Krivični zakonik za bolesna i lica starija od 65 godina koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora.

Na nešto drugačiji način, najčešće kombinovano sa elektronskim nadzorom, kućni pritvor (*home detention, house arrest*) primenjuje se u zemljama koje pripadaju anglo-američkom pravnom sistemu u okviru osude na probaciju. Kućni pritvor podrazumeva nametanje obaveza okrivljenom ili osuđenom licu (na osnovu sudske ili odluke upravnog organa) da u određenom periodu ne sme napuštati kuću ili drugi zatvoreni prostor u toku slobodnog vremena i/ili u noćnim časovima. Uslovi pod kojima osuđeni može napustiti određeni prostor, širina područja u kojem ima slobodu kretanja, kao i trajanje ovakve mere (obično dva do tri meseca), precizira se sudskom odlukom.

Kućni pritvor u anglo-američkom području stepenuje se prema intenzitetu nadzora koji se vrši nad ponašanjem osuđenika puštenog na kućni pritvor. Njemu može biti zabranjeno da napusti stan samo tokom dela dana ili uveče (tzv. policijski čas), ili bez prethodnog odobrenja nadležnih organa. Najteži režim jeste ako mu se zabranjuje boravak izvan stana, osim iz razloga striktno predviđenih sudskom odlukom (odlazak na posao, na versku službu), dok se svaki drugi zizlazak smatra kršenjem osuđenikovih obaveza. Izvršenje mere i poštovanje zabrane kretanja kod kućnog pritvora vrši socijalni radnik, na osnovu izveštaja policije ili postavljenih telefonskih prislušnih uređaja, odnosno posebnih elektronskih sredstava postavljenih u stanu ili na telu osuđenog lica.

Kućni pritvor je „na mala vrata” ušao u primenu, pošto je protivzakonito primenjen u Sjedinjenim Američkim Državama 1985. godine. Tada je sudija države Njujork osudio Maureen Murphy, staru 35 godina, na kućni zatvor (house arrest)

28 L. Daga, op. cit., str. 151.

29 A. Manna, E. Infante, *The Criminal Justice System in Italy*, Helsinki, 2000, str. 42, Đ. Ignjatović, *Savremeni oblici zamene kazne zatvora*, Pravni život, 1996, XLI, t. I, br. 9, str. 413-430.

zbor krivičnog dela krađe za koje je prvi put osuđena. Osuđena je obavezana da dve godine ne sme da izlazi iz stana osim kada odlazi na posao, kod lekara, u crkvu ili u kupovinu. Ako bi prekršila ovu obavezu, osuđena bi morala da dve godine provede u zatvoru. Sudija je smatrao da je običan zatvor za nju prestroga kazna, dok bi probacija bila preblaga, te se stoga opredelio za kombinaciju koju predstavlja kućni zatvor³⁰. Kućni pritvor najpre nije bio povezan sa upotrebom elektronskog nadzora. Zatim je u nekim državama (Nju Meksiko i Florida) otpočelo korišćenje elektronskog nadzora u uslovima kućnog pritvora, tako da se sada obe mere zajedno primenjuju na taj način što je kućni pritvor praktično najstrožija vrsta elektronskog nadzora primenjenog prema osuđenom licu³¹.

Pojedini načini izvršenja kućnog pritvora primenjeni u praksi razlikuju se prema tome da li je okrivljenom zabranjeno da napušta stan tokom dela dana ili u noćnim časovima, ili mu je omogućeno da napusti stan, ukoliko se prethodno javi nadležnom službeniku, zaduženom da prati uspešnost izvršenja ove mere. Najstrožiji režim kućnog pritvora postoji ukoliko okrivljeni ne sme uopšte napuštati kuću, osim iz prethodno u presudi detaljno navedenih razloga (na primer, zbog odlaska na posao, na versku službu i slično), dok bi svaki drugi izlazak motivisan durgim razlozima predstavljao kršenje presudom ustanovljene obaveze. Za svaki izlazak okrivljeni mora imati odobrenje, ali inače nije ograničen u porodičnim i društvenim aspektima svoga života (živi normalno sa svojom porodicom, prima posetioce, gleda TV program, sluša radio, čita časopise). U programima nadgledanja poštovanja zabrane napuštanja stana ili kuće može se koristiti telefonska ili kompjuterska veza iz kuće sa centralnim računarom koji je smešten u nadzornom centru i u kome se dežura sve vreme. Zahvaljujući ovom rešenju, neka zakonodavstva omogućavaju osuđenim licima pod elektronskim nadzorom da deo dana provode na poslu, u savetovalištvu ili da učestvuju u drugim programima (na primer, odvikavanja od droga ili alkohola, osposobljavanja za određeno zanimanje i slično). Dnevne aktivnosti učesnika u programu su slobodne, ali se preko centralnog kompjutera prati poštovanje obaveza boravka u kući tokom određenog vremena: na primer, noću (od 20 časova uveče do 6 časova izjutra). Nadzor nad izvršenjem prati posebna probaciona služba ili socijalna služba, a nadležni službenik izveštava sud o ispunjenju obaveza ili o njihovom kršenju i to na osnovu rezultata praćenja koji se šalju iz uređaja u stanu okrivljenog, njegovom telefonu, kompjuteru ili na osnovu izveštaja policije, zadužene da povremeno utvrđuje njegov boravak u kućnim uslovima³².

Naročita prednost kućnog pritvora je u tome što se određuje uz saglasnost sa okrivljenim, s tim što uobičajeno tri dana kućnog pritvora zamenjuju jedan dan kazne zatvora. Ali, i kućni pritvor, kao i mere pojačanog nadzora, neminovno narušava pravo privatnosti osuđenog i članova njegove porodice. Osim toga, kućnim pritvorom se delinkvent ne izoluje iz sredine koja je na njega i ranije vršila

30 J. Petersilia, Exploring the Option of House Arrest, Federal Probation, 1986, vol. 50, no. 2, str. 50.

31 R.A. Ball, J.R. Lilly, op. cit., str. 22, J. Petersilia, Exploring..., str. 51.

32 S. Bergmann, op. cit., str. 3.

negativne uticaje, niti mu se pruža posebna pomoć da prevaziđe situaciju u kojoj se nalazi, nego se insistira isključivo na poštovanju zabrane kretanja. Posebno, kućni pritvor ne utiče na smanjenje broja osuđenih lica, jer se određuje prema onima koji ionako ne bi trebalo da budu osuđeni na kaznu zatvora³³.

Kućni pritvor u međuvremenu je postao opšte prihvaćena mera u velikom broju evropskih zakonodavstava u okviru propisa koji regulišu izvršenje kazne zatvora. Primera radi, Slovenija, Hrvatska, Makedonija propisuju ovakvu meru, pri čemu se poštovanje obaveza boravka u kući može proveravati elektronskim nadzorom.

PREDNOSTI ELEKTRONSKOG NADZORA

Najvažnija prednost programa elektronskog nadzora jeste da je to, u odnosu na kaznu zatvora, manje retributivna i jeftinija mera, koja efikasno smanjuje rizik da učinilac nastavi sa izvršenjem krivičnih dela. Elektronski nadzor ne može da promeni ponašanje učinioca, ali može da ga za izvesno vreme onemogući. Upravo je to najvažnija prednost elektronskog nadzora, koja je potvrđena i rezultatima istraživanja koja ukazuju na veliki broj zamena zatvora elektronskim nadzorom i nisku stopu recidivizma učinilaca podvrgnutih elektronskom nadzoru. Evropska iskustva ukazuju da elektronski nadzor može značajno redukovati broj zatvorskih osuda (na primer u Švedskoj od 10 do 30%), a da se istovremeno veliki broj elektronskih nadzora uspešno okončava (80% u Velikoj Britaniji, čak 90% u Švedskoj). Međutim, u SAD, u kojoj se elektronski nadzor i najčešće koristi, nije zapaženo da je primena ove mere uticala na sniženje broja osuda na zatvor³⁴.

U poređenju sa ranijim godinama, usavršena tehnologija doprinela je da elektronski uređaji koji se koriste pri nadzoru budu ne samo mnogo jeftiniji, nego i pouzdaniji, pa su relativno retki slučajevi kada zbog tehničkog kvara uređaja dođe do prijave kršenja obaveza, dok je, s druge strane, mogućnost da osuđeno lice izmanipuliše uređaj svedena na minimum. To takođe doprinosi velikoj uspešnosti mere.

Posmatrano isključivo u odnosu na kaznu zatvora, elektronski nadzor je nesumnjivo važna alternativa ovoj kazni. Elektronski zatvor može biti radikalna alternativa, jer, u slučaju kada se elektronski nadzor kombinuje sa radom u javnom interesu, uslovnom osudom ili probacijom, osuđeni bukvalno ne dospeva u zatvor. Kao parcijalna alternativa, elektronski nadzor može smanjiti trajanje kazne zatvora ili vreme provedeno u zatvoru (kada se kombinuje uz uslovni otpust, uslovno pomilovanje i slično). Najzad, elektronski nadzor može uticati na smanjenje časova koje osuđeno lice provodi u zatvoru u toku dana, ako se primenjuje za vreme dok osuđeni radi van zatvora ili se nalazi na poluslobodi, kao što pokazuju primeri iz Francuske³⁵.

33 J. Petersilia, op. cit., str. 53.

34 Navedeno prema: M. Black R. G. Smith, *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, Issues, no. 254, May 2003, dostupno na www.aic.gov.au. Str. 5.

35 P.V. Tournier, P.V., *Towards prisons without inmates? Re: the Introduction of Electronic Monitoring in France*, *Penological Information Bulletin*, decembar 2002, br. 23-24, str. 5-6.

S obzirom na to da se elektronski nadzor može uspešno kombinovati sa drugim sankcijama koje se izvršavaju u lokalnoj sredini, podesniji je od kratkotrajnog zatvora prema učiniocima krivičnih dela u vezi zloupotrebe droga, alkohola ili za saobraćajne prekršaje, posebno ako su učinioci maloletnici ili mlađa lica koja po prvi put vrše krivična dela. Jer, kako su pokazala i istraživanja vršena u periodu od 2000. do 2003. godine na Novom Zelandu većina osuđenika smatrala je da elektronski nadzor prihvatljiviji pošto im omogućava da izbegnu sve nepovoljne posledice boravka u zatvoru kao što su nasilje, ponižavanja, obavezno svrstavanje u klanove i slično³⁶.

Elektronski nadzor olakšava individualizaciju kažnjavanja i postizanje ciljeva rehabilitacije. Rehabilitacija je suštinski deo elektronskog nadzora, jer uspeh mere zavisi od saradnje i dobre volje učinioca, te se može primeniti samo prema onima koji pokazuju minimum odgovornosti, ali imaju teškoće da prihvate autoritet drugih. Upravo prema tim licima elektronski nadzor uz dodatne programe (naročito obrazovanja) može pomoći da se stabilizuju kao ličnosti i izvuku maksimalne koristi od rehabilitacionog programa³⁷. Zato se i u čl. 55. Minimalnih standarda za sankcije u društvenoj zajednici Saveta Evrope predviđa da će ove sankcije ostvariti ciljeve reintegracije i razvoja ličnosti učinioca krivičnog dela.

U poređenju sa troškovima zatvora, primena elektronskog nadzora jeftinija je po poreske obveznike, ne samo zato što se omogućava da učinilac radi tokom dana, nego što on na određeni način sudeluje u troškovima izvršenja mere. Na primer, na Floridi, u Švajcarskoj i Švedskoj učesnik u programu dnevno plaća od dva do dvadeset evra troškove elektronskog nadzora. Tako je ušteda očigledna: elektronski nadzor kod uslovnog otpusta iznosi 16.89 dolara, dok jedan dan zatvora iznosi 40 dolara, što znači uštedu od 5 do 25 dolara za svaki dan zatvora po jednoj osobi³⁸. I evropska istraživanja ukazuju na prihvatljivost mere, jer dnevni troškovi za primenu elektronskog nadzora iznose oko 50 evra, što je značajno niže u odnosu na dnevne troškove kazne zatvora, pri čemu se primenom mere na svakih 100 evra izdataka za izvršenje krivičnih sankcija uštedi od 10 centi (Francuska), preko 50 centi (Švedska) do 80 centi (Engleska i Vels). Prema zvaničnim podacima iz Velike Britanije, elektronski nadzor po jednom licu je za 70 funti jeftiniji od dana zatvora³⁹.

Elektronski nadzor jeste ekonomski isplativiji u odnosu na kaznu zatvora. Ali, istraživanjima nije bilo moguće pouzdano utvrditi da je elektronski nadzor jeftiniji u odnosu na druge sankcije koje bi mogle biti alternativa zatvoru⁴⁰. Kako troškovi elektronskog nadzora više nisu vezani za samu cenu elektronskih uređaja i opreme, nego upravo najviše zavise od pratećih programa koji se uz sam

36 M. Black, R.G. Smith, op. cit., str. 4.

37 H.J. Albrecht, op. cit., str. 6, 8, M. Nellis, *The Ethics...*, str. 3.

38 *Keeping Track of Electronic Monitoring*, str. 1-2.

39 H.J. Albrecht, str. 12 i 16, *The electronic monitoring for adult offenders*, House of Commons Committee of Public Accounts, published 12 October 2006, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/cmpubacc.htm>.

40 H.J. Albrecht, op. cit., str. 16.

nadzor ostvaruju, nije moguće pouzdano tvrditi da je elektronski nadzor jeftina mera. Zbog toga se bez ikakve rezerve može prihvatiti sledeća Nellis-ova ocena: „prednosti elektronskog nadzora mogu se svesti na jednu: on je bolji od zatvora, ali nije dovoljno dobar”⁴¹.

NEGATIVNOSTI ELEKTRONSKOG NADZORA

A zbog čega, ipak, elektronski nadzor nije dovoljno dobar? Najpre, i pored izvesnih prednosti na planu rehabilitacije osuđenog lica, nije uvek jasno koja od funkcija elektronskog treba da ima prevagu: socijalna zaštita, kažnjavanje ili disciplinovanje. Negativne strane primene elektronskog nadzora vezane su i za narušavanje prava na privatnost cele porodice čiji je član učesnik u programu, što može intenzivirati sukobe među članovima porodice.

Postoje i neke druge teškoće koje mogu dovesti u pitanje delotvornost elektronskog nadzora. Najpre, elektronski nadzor ne može da utiče na stvarne promene ponašanja učinioaca krivičnog dela. Generalni problem je taj što ponekad dom ne mora da bude i „mirna luka” u kojoj će jedino nadzor omogućiti popravljanje učinioaca. Da se ne zaboravi, učinci često potiču iz kriminogene sredine ili iz porodica u kojima vlada nesloga, nasilje, zavisnost od alkohola ili droga. U takvim uslovima vršen, elektronski nadzor ne utiče na prekid odnosa sa dojučerašnjim društvom niti omogućava bilo kakvo popravljanje⁴². To se posebno odnosi na maloletnike. Takođe, život mladih se ne odvija pretežno u kući, pa otuda mladi mogu mnogo punitivnije da doživljavaju ovu meru nego odrasli, čije su životne navike drugačije⁴³.

Uprkos tome što su neka ranija istraživanja vršena u Sjedinjenim Američkim Državama početnih decenija 90. godina prošlog veka, pokazivala izvesne prednosti korišćenja elektronskog nadzora u smanjenju stope recidivizma, ipak se ne može sa izvesnošću utvrditi da elektronski nadzor postiže te efekte. Novija istraživanja koja su vršena u Sjedinjenim Američkim Državama i Engleskoj (Bonta, Wallace-Carpetta and Rooney, 1999, Jackson, DeKeijser and Michon, 1995, John Howard Society, 2000), ukazuju da se može dovesti u pitanje zaključak o velikoj efikasnosti mere. Jer, elektronski nadzor se primenjuje prema učiniocima koji inače ne bi trebalo da budu kažnjeni kaznom zatvora, zbog vrste i težine izvršenog krivičnog dela i ličnih odlika, što upravo i utiče na to da one ne vrše u povratu krivična dela, a to stvara lažnu sliku o uspešnosti elektronskog nadzora⁴⁴.

Prigovori se mogu uputiti i načinu finansiranja elektronskog nadzora, kao i pouzdanosti uređaja. Troškovi elektronskog nadzora „prevaljuju” se na učinioaca,

41 M. Nellis, *The Ethics...*, str. 2.

42 M. Black, R.G. Smith, *op. cit.*, str. 5.

43 M. Nellis, *The Ethics...* str. 4

44 O ranijim istraživanjima u: N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Moć i nemoć kazne, Beograd, 1998, str. 112-113. Nova istraživanja kod: R.K. Gable, R.S. Gable, *op. cit.*, str. 2, u Evropi kod: H.J. Albrecht, *op. cit.*

tako da on mora da plati i elektronski uređaj, kao i za troškove nadzora. Spremnost da se podvrgne elektronskom nadzoru ništa ne znači, ukoliko nije platežno sposoban. Ovaj zahtev je u očiglednoj kontradikciji sa zahtevom resocijalizacije, a pravda se činjenicom da je okrivljeni u poziciji da nesmetano radi, ili je u obavezi da se zaposli, tako da bez velikih poteškoća može biti opterećen tim troškovima⁴⁵.

Elektronski nadzor zahteva razvijenu infrastrukturu i stabilne izvore napajanja električnom energijom. Takođe, moraju biti prevaziđene teškoće uništenja memorisanih podataka koji se unose u izveštaje o poštovanju obaveza, u slučaju iznenadnog nestanka struje. Potrebno je obezbediti dovoljno baterijsko napajanje za još najmanje 48 časova vanrednog praćenja. Uređaji koji se koriste moraju da budu otporni na vodu, udare, treba da se mogu koristiti u svim vremenskim uslovima. Pored toga, uređaji treba da su mali (veličine kutije za cigarete), relativno male težine, neupadljivi (otuda se najčešće dizajniraju u formi sportskih satova), ne smeju da ometaju redovne životne aktivnosti (rad, kupanje, plivanje i slično), čak ponekad moraju biti izrađeni od hipoalergičnih materijala. Uprkos svim naporima, čak i najnovija metoda satelitskog praćenja može biti neuspešna ako se primenjuje u jako naseljenim urbanim zonama u kojima postoje brojne visoke građevine.

Iako se to može činiti paradoksalnim, elektronski nadzor je nehumana mera. Uređaj, telefon i računar su ključne „karike” u izvršenju ove mere. Neposrednog kontakta između osuđenog lica i službenika probacije po pravilu nema, osim ako je došlo do kršenja obaveza iz elektronskog nadzora. Zbog toga je, sa gledišta službenika koji obavlja elektronski nadzor, ovaj posao rutinski, ali se obavlja u takvim uslovima koji onemogućavaju da se ispolji ljudska solidarnost i čovečnost⁴⁶. Međutim, sve situacije koje bi čovek, da sam neposredno odlučuje, procenio kao nevažna kršenja obaveza vezanih za elektronski nadzor, mašina pažljivo registruje. Zbog toga se dešava da se kao kršenje obaveze smatra otkazivanje uređaja zato što je učesnik u programu pao sa bicikla, pokisao na kiši ili je mobilni telefon otkazao u prisustvu kompjutera. Jedan od učesnika u programu je primetio da komšiji preko puta treba pomoć, pa je pritrčao da mu pomogne, ali je time istupio iz dozvoljenog radijusa kretanja, što je dovelo do aktiviranja alarma. U Velikoj Britaniji, gde se privatnim kompanijama poverava nadgledanje, između službenika probacije i učesnika u programu posreduje i zaposleni u preduzeću zaduženo, za elektronski nadzor. U takvim slučajevima dešava se da zaposleni po nekoliko dana odugovlače sa proverom neispravnog uređaja, iako je osuđeni na vreme prijavio kvar uređaja, ali je ipak u međuvremenu odveden u zatvor. Drugi osuđeni je prijavljen za kršenje obaveze, iako je naveo da je sve vreme bio u kući i čak je doneo telefonske račune kao dokaz. Probacioni službenik je tražio da kompanija proveri uređaj i tek četiri nedelje kasnije ustanovljeno je da je na uređaju otkazala baterija. Ustanovljen je i obrnuti slučaj: da je osuđeni prekršio zabranu, koja nije

45 M. Black, R.G. Smith, op. cit., str. 5.

46 R.K.Gable, R.S. Gable, op. cit., str. 4.

registrovana. Probacioni službenik je ustanovio da je kompanija prijavila prisustvo osuđenog u stanu, iako se on sa svojim partnerom udaljio iz dozvoljenog radijusa kretanja otišavši u susjedni stan. S obzirom na to da je bio dovoljno blizu, uređaj ga je detektovao kao da se nalazi u vlastitom stanu⁴⁷.

Zbog ovakvih očiglednih nedostataka, popularno je reći da je elektronski nadzor „Trojanski konj” koji napada ideju rehabilitacije i dovodi u pitanje status zaposlenih u probacionoj službi⁴⁸.

Ipak, najvažniji prigovori koji se mogu uputiti primeni elektronskog nadzora odnose se na neetičnost proširene primene „sveviđećeg” oka. Jer, ne treba zaboraviti da je elektronski nadzor mera tehno-korekcije. Kao takva, podobna je da se primeni ne samo prema osuđenima za krivična dela, nego i prema licima koja mogu biti na bilo koji način označena kao opasna po društvo. Otuda je ovo mera čija primena može biti skopčana sa pojavama nove stigmatizacije i nesumnjivim efektima proširenja socijalne kontrole. Tome doprinosi, posebno u anglo-američkim zakonodavstvima, nejasan status mere koja je prvih godina po uvođenju bila čvršće u sklopu krivičnih sankcija, dok se sada sve više zapaža težnja njene nekritičke primene u okviru različitih društvenih aktivnosti na prevenciji nepoželjnih ponašanja.

Ne može se etičnim smatrati nadzor na osnovu potkožno implementiranih čipova osobama koje su označeni kao podofili, koji se, prema podacima iz 2002. godine koristi u Velikoj Britaniji. Od 2005. godine u Velikoj Britaniji na osnovu posebnih statutarnih odredbi elektronski nadzor se određuje u sklopu kućnog pritvora prema licima osumnjičenim za terorizam. U Australiji elektronski nadzor počinje da se primenjuje i prema azilantima⁴⁹. Ili, na primer, na Floridi se elektronski nadzor koristi naročito prema učiniocima seksualnih krivičnih dela. Po zakonu iz aprila 2005. godine ako su osuđeni kažnjeni zatvorom najmanje 25 godina zbog seksualne zloupotrebe dece mlađe od 12 godina, uređaj za elektronski nadzor posle puštanja na slobodu nose doživotno⁵⁰. Ovakva lica nemaju nikakve šanse da bilo u kojoj sredini nesmetano nastave život, jer je devedesetih godina, u skladu sa tada zaoštrenim odnosom prema učiniocima seksualnih krivičnih dela, na osnovu usvojenih odredbi o obavezi prijavljivanja u lokalnoj zajednici bila preduzeta prva rana mera tehno-korekcije tako što je putem Interneta javnost upoznata sa više od 20 000 kriminalnih dosijea i fotografija učinilaca seksualnih krivičnih dela, kako bi bili u mogućnosti da ovakve prestupnike identifikuju u vlastitoj sredini (bez obzira na činjenicu da su već izdržali kaznu).

47 Prison Privatisation Report International, no. 74, October 2006, published by the Public Services International Research Unit University of Greenwich, London, str. 19, dostupno na <http://www.psir.org/justice> str. 19.

48 M. Nellis, op. cit., str. 7, H.J. Albrecht, op. cit., str. 1.

49 M. Black, R.G. Smith, op. cit., str. 3.

50 Ova mera uvedena je posle ubistva dve mlade devojkice od lica koje je već bilo osuđivano za seksualna krivična dela, a izbeglo je obaveze koje su mu izrečene u skladu sa zakonom koji nalaže prijavljivanje učinilaca ovih krivičnih dela u lokalnoj zajednici Albrecht, str. 7.

Poseban „sudar” sa profesionalnom etikom, kao što su pokazali i izneti primeri, izaziva mešanje privatnog sektora u izvršenje elektronskog nadzora. Doduše, privatni sektor u većini evropskih država uključen je samo u trgovinu tehnologijom. Međutim, u Engleskoj i Velsu, kao i na Floridi postoje privatne kompanije koje učestvuju u i samom elektronskom nadgledanju. Iako se smatra da profit koji ostvaruju nije veliki, ipak je tokom 2005. godine u Velikoj Britaniji izvešteno o skupim troškovima elektronskog nadzora. Na primer, troškovi po osobi i jednom uređaju iznose 1700 funti. Na godišnjem nivou troškovi se kreću oko 6000 funti po godini u poređenju sa 3500 funti, ako bi nadzor vršio probacioni službenik bez elektronskih uređaja. Troškovi privatne kompanije nisu bili veći od 600 funti po slučaju⁵¹. U Sjedinjenim Američkim Državama privatne kompanije preuzele su na osnovu ugovora sa državama elektronsko nadgledanje u Džordžiji, Tenesiju, Južnoj Karolini, Floridi i u državi Vašingtonu, pri čemu je ugovorena vrednost posla oko 8 miliona dolara⁵².

Privatni kapital, rukovođen interesima za profitom ne samo da utiče na veštačko stvaranje novih potreba stanovnika na planu lične i imovinske sigurnosti, nego polako ali sigurno preoblikuje društvenu svest u pogledu uspostavljanja idealno sigurnog, ali kontrolisanog društva. U takvom društvu, elektronski nadzor je samo jedna od brojnih isplativih aktivnosti u kojima privatnici vide svoje mesto.

ZAKLJUČAK

Elektronski nadzor se sve češće propisuje i primenjuje u evropskim zakonodavstvima. Uprkos opasnosti od kršenja prava na privatnost, postoji potreba da se naš Zakon o izvršenju krivičnih sankcija dopuni uvođenjem kućnog zatvora uz elektronski nadzor, koji bi se primenjivao dok je osuđeni na uslovnom otpustu. Ovakav kućni zatvor bio bi naročito pogodan prema osuđenima koji zbog svog zdravlja ne bi trebalo da budu upućeni na izdržavanje kazne zatvora ili bi u zatvoru morali da budu izdvojeni radi zaštite drugih (na primer, bolesni od teških bolesti, poput kancera, AIDS-a i slično). Takođe, kako inostrana iskustva pokazuju, merom bi se mogla zameniti kazna zatvora koju izdržavaju stari ljudi i žene (trudnicama ili majkama male dece).

51 Home Detention Curfew – Expensive and Inefficient, a Briefing from NAPO, september 2006, published in October 2006, dostupno na: <http://www.napo.org>.

52 Prison Privatisation Report International, no. 74, op. cit., str. 21.

Professor Natasa Mrvić-Petrović, Ph.D.

Faculty of Law of the University of Union, Belgrade

PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC
SUPERVISION WITHIN THE FRAMEWORK
OF CRIMINAL SANCTIONS

Summary

The author analyses international experience in relation to implementation of electronic supervision as a typical measure of techno-corrections within the framework of criminal sanctions (probation and domestic prison), starting from Anglo-Saxon countries to most recent examples from European continental legislation. She lays out advantages and disadvantages of implementation of these measures which, on the one hand, enable reduction of prison sentences, and, on the other hand, unjustifiably extend the network of social control to members of socio-marginal groups.